

Beata KUŁAK
Lublin

OBOCZNE FORMY ZAIMKÓW DZIERŻAWCZYCH MÓJ, TWÓJ, SWÓJ W JĘZYKU MÓWIONYM MIESZKAŃCÓW MIAST

W omówieniu tym chodzi o oboczne formy zaimków dzierżawczych *mój, twój, swój*: *mojego – mego, twojemu – twemu, swoją – swą* itd. Przedmiotem szczególnego zainteresowania będą przede wszystkim formy ściągnięte, skontrahowane. Nazywa się je też formami skróconymi, krótkimi, niepełnymi, lub wariantami form dłuższych, co wskazuje, że mamy do czynienia z postaciami „nacechowanymi”. Owo nacechowanie ujawnia się w co najmniej dwojaki sposób. Po pierwsze, formy skrócone są używane rzadziej. Po drugie zaś, wiążemy ich stosowanie, nieco intuicyjnie, z pisaną i podniosłą odmianą polszczyzny. Brak jednak dokładniejszej analizy omawianego zagadnienia w ujęciu historycznym i synchronicznym. Wszelkie zaś próby określenia zakresu używalności ściągniętych postaci *mój, twój, swój* są – jak zauważono powyżej – raczej intuicyjne i dość nieśmiałe. Można je sprowadzić do następujących uogólnień:

1. W pozycji akcentowanej w zdaniu używa się form pełnych, form ściągniętych wyłącznie w pozycji nieakcentowanej.
2. Formy nieściągnięte są neutralne, mogą być używane zawsze, tzn. w języku pisanym i mówionym.
3. Formy ściągnięte mają charakter książkowy.
4. Formy ściągnięte są ograniczone do stylów języka pisanego, są nacechowane stylistycznie (podniosłe) i należy je stosować z umiarem.

Interesujące więc wydało się poszukanie odpowiedzi na kilka następujących pytań: dlaczego, w jakich sytuacjach językowych i w jakim zakresie używa się ściągniętych form zaimków dzierżawczych w języku polskim? Kiedy stosuje się te nacechowane formy? Czy istnieje jakaś zasada (zasady) regulująca ten problem? Co ogranicza stosowanie form skontrahowanych? Innymi słowy: czy potwierdzają się i w jakim zakresie dzisiejsze przypuszczenia co do krótkich form?

Zasadne również było przyjrzenie się tym kwestiom w języku mówionym i pisanym, skoro łączymy używanie form ściągniętych raczej z językiem pisanym.

Dla potrzeb tego omówienia zatrzymamy się na języku mówionym, przy czym podstawę będzie stanowiła miejska polszczyzna mówiona.

Kwestię obecności i używalności ściągniętych form zaimków dzierżawczych *mój, twój, swój* w języku mówionym mieszkańców miast opracowano na podstawie dotychczas wydanych zbiorów tekstów miejskiej mowy. Teksty były zbierane i publikowane w różnym czasie. W jednych informatorzy stanowią przekrój różnych generacji i środowisk, jak w tekstach łódzkich, w innych są związani z konkretnym zawodem, np. w tekstach poznańskich. Pomimo to teksty te są wystarczające do badań i mogą być reprezentatywne dla mowy mieszkańców miast kilku regionów Polski.

Do tego omówienia włączono także analizę mówionego języka dorosłych i dzieci z różnych miejscowości i środowisk (na podstawie dostępnych tekstów dziecięcych i rozmów telefonicznych).

1. Język krakowian

O języku mieszkańców Krakowa dowiadujemy się z tekstów w większości dialogowanych, gdzie zaimki dzierżawcze nie występowały zbyt często. Najliczniej reprezentowany jest tu zaimek *swój*, rzadziej *mój*, tylko raz *twój*. Prawie wszystkie notowane formy są nieściągnięte. Jako wyjątkową zanotowano tylko raz formę ściągniętą w D l.poj. r.m., i to w związku frazeologicznym.

Przykłady¹:

tó nie jes takie proste wybra ·coj ·z *mojego* bujnego życiorysu (66)
 no ale niestety już znałam *sfojého* męża (64)
 mocno powieć *sfojemu* tatusiowi (196)
 z *mojim* rodzonym szefem o drugiuj w nocy tak się [...] pożarłam (67).
 macie prawo roskazać *sfojim* rodzicom (195).
 jak tam praca magisterska *tfoja* (23).
 tylko jeden kumpel z *mojój* klasy właśnie (99)
 do *sfojej* mamusi i tatusia (196)
 brat jyj sie rozviut s tom *sfojom* żonom (121)
 a były wypełnione na *moje* nazvisko (134)
 żeby coś povjędzić na temat *mojix* vojaży (166).
 xandlovali tymi *sfojimi* vyrobami (157/8).

Zaimki w większości przykładów mają znaczenie posesywne i występują w funkcji przydawki. Czasem stoją po rzeczowniku, choć zwykle przed nim. 3-sylabowe zaimki najczęściej stoją obok 2- lub 3-sylabowych wyrazów, 2-zgłoskowe

¹ W nawiasie po przytoczeniu – numer strony.

formy (a te dominują) obok 2-, 3- lub 4-sylabowych rzeczowników. Wpływa to – jak się zdaje – na melodię wypowiedzi, podtrzymuje amfibrachiczny czy trocheiczny rytm. O tym, że bardzo trudno udowodnić wpływ rytmizacji na nasze mówienie, pisał już B. Kreja². Dodać przy tym trzeba, że omawiane i przedstawione tutaj konteksty nie stanowią tekstów zamkniętych, jakim są np. przysłowia czy stałe związki frazeologiczne. Teksty jednak składają się z mniejszych jednostek (wypowiedzi, zdań, wyrażen itd.), a te są poddane czynnikom prozodycznym i rytmicznym. Połączenia wyrazowe z elementami zaimkowymi też można traktować jako pewien odcinek tekstu i badać wpływ rytmiki na dobór form wyrazów, zwłaszcza że na niektórych przykładach widać to dość wyraźnie, np. przy dwusylabowym zaimku obok dwusylabowych wyrazów (*sfojyj piyrszej klasie*) lub też dwusylabowym zaimku obok 3-, 4-sylabowych rzeczowników (większość podanych przykładów).

W przypadkach powtarzania zaimka w tym samym wypowiedzeniu występują długie formy zaimkowe:

przygotujcie to *sfoje serce/sfojo modlitfo* (196)
nieście do *sfojix koleguf do sfojix koleżanek* (196).

Porównanie natomiast:

aby *tfoje serce* też było tak piénkne ja*g moje* dzisiaj (196)

uwidacznia potrzebę „równości” między członami. Długa forma zaimka w drugiej części wypowiedzenia zastępuje też rzeczownik *serce*, do którego się odnosi, choć się go już nie powtarza. Sam zaimek *moje* staje się niejako nośnikiem znaczenia całego wyrażenia *moje serce*. Zaimek więc jest tu wyakcentowany, jest również odpowiednikiem zaimka z pierwszej części członu. Zapewne dlatego obie formy są takie same formalnie, czyli nieściągnięte.

Stałe związki frazeologiczne pozostają w niezmienionej postaci, a więc:

po swojemu

troxe umjaa po polsku i *po* [...] *sfojymu* (96)

swoją drogą

A – napijmy sie kawy prosze bardzo [...] C – *sfojq drogą* xa xa xa xa (116)

Forma krótka zaimka dzierżawczego *swój*, odnaleziona właśnie w związku frazeologicznym, również potwierdza nienaruszalność konstrukcji:

swego czasu

sfego czasu ja tu daem taki [...] sfeter (202).

² B. Kreja, Wpływ czynników rytmicznych na formę jednostek frazeologicznych [w:] Stałość i zmienność związków frazeologicznych, praca zbior. pod red. A. M. Lewickiego, Lublin 1982, s. 91–96.

2. Język poznania

Nieliczne teksty języka mówionego mieszkańców Poznania są zamieszczone w książce wydanej w 1986 r. *Mowa mieszkańców Poznania* i są tylko niezbędnym dodatkiem do zamieszczonych tam artykułów. Ilościowo więc przykładów jest najmniej ze wszystkich zebranych, ale włącza się je do tego opracowania ze względów praktycznych: wystarczą do stwierdzenia obecności bądź absencji skonstruowanych form zaimków dzierżawczych.

Jeśli chodzi o Poznań, częściej występował zaimek *mój* niż *swój*, ani razu nie pojawił się zaimek *twój* (były to teksty w większości nie dialogowe, ale narracyjne, informatorzy opowiadali zwykle o swoim zawodzie). Najczęściej występuje forma *moja*, zawsze jako nieściągnięta. Wszystkie użycia *swój* także nieściągnięte. Przykłady:

mi sie postarała *moja* macocha (74)

Tyn stary Katana był *mojim* sibrym (138).

Abo o tyn, Napoleon nie, w mundurze *svoim* nie miał tych... (129).

sfoją mają tam stołufke (83)

Harcerze mieli tam *sfoje* dni (75).

Chce pani poprubować *sfojich*, *sfojich* sił, tak? (84)

No wyinc pszezwiska to człowiek sam sobie daje, pszypuśmy tam *sfojimi* manierami (137).

Jedyny odnaleziony w tekstach poznańskich frazeologizm, w nieco zmodyfikowanej postaci fonetycznej, zachowuje spodziewaną formę długą zaimka:

swoją drogą

Dratwa *swojom drogom* musi być do tego pszymocowana (121).

Mamy też cytat:

„*Samych sfojich*” zaczełiśmy troche oglondać (87).

Raczej nie usłyszymy, że ktoś oglądał „*Samych swych*”, po pierwsze z powodu rzeczownikowego znaczenia zaimka, po wtóre z racji czynników rytmicznych (dwa trocheje), po trzecie wreszcie – ze względu na poczucie naruszenia tego tytułu („Sami swoi”).

3. Język łodzian

Mowa mieszkańców Łodzi i miast regionu łódzkiego jest reprezentowana przez wszystkie pokolenia Polaków. Informatorzy pochodzili często spoza Łodzi, ale mieszkali w mieście od wielu lat i w większości byli związani ze środowiskiem robotniczym.

Zaimki dzierżawcze występują w tych tekstach bardzo często, w każdym przypadku gramatycznym. Najrzadziej występuje zaimek *twój*, najliczniej *mój*.

Formy krótkie są w tych tekstach notowane wyłącznie w D l.poj., raz w związku frazeologicznym.

Przykłady.

Formy trzysylabowe odnoszą się do rzeczownika (najczęściej dwu- lub więcej zgłoskowego), oznaczają przynależność lub posesywność, rzadko są notowane w postpozycji. Postaci oboczne tych trzysylabowych form występują tylko w przypadku zaimka *swój*.

swego

dla wojska *sfego* (TŁ II 162)

Wszystkie inne formy zaimków dzierżawczych (dwusylabowe) pozostają długie, niezależne od pozycji, akcentu zdaniowego, szyku, przypadku gramatycznego oraz częstości występowania.

mojego kolegi mamusia wyjeżdża do Żagania (TŁ 176)

I faceta załatwiają pszes *sfojego* [...] wywiadofce (TŁ II 10)

dziękji ojcu *mojemu* nieboszczykovi (TŁ 89).

postanoviłam vogle zervadž z *moim* mężem (TŁ 185)

sfoim transportem jechać (TŁ II 70)

moja curka vyxovała jednygo (TŁ 130)

Przykłady z zaimkiem po rzeczowniku:

czy jak to tam mama *moja*, jag żeśmy na Vielkanoc pošli tam (TŁ 229)

po czszech dniach *tfoja* żona (TŁ II 11)

do jedny *mojy* klientki (TŁ 112)

jo muvie do *sfoji* curki (TŁ 319)

ja muvi, tu załatfie, muvi z *mojom* sekretarkom (TŁ 33)

s *tfojom* żonom (TŁ II 18)

pszecie Zonia miała *sfojom* bielizne (TŁ 40)

moje pszybycie tutaj do Łodzi (TŁ 183)

ale imie *tfoje* (TŁ 55).

Było *sfoje* zajeńcie dzień dniof. (TŁ 149)

majom *sfoje* ogrodnictfo (TŁ II 66)

z *mojix* maszyn t o szło na obronczkove maszyny (TŁ 201)

szkoda mi tes *tfoix* zdolności (TŁ 20)

ja pujde tam do *sfoix* kolegu (TŁ 33)

i nie vyobrażam sobie co ftedy byłoby z *moimi* dziećmi. (TŁ 183)

s tymi dawniejszymi *sfoimi* klientami (TŁ 79).

Forma długa podkreśla posesywne znaczenie zaimka:

Mama jez *moja* (TŁ II 115).

Kilka kontekstów z więcej niż jednym zaimkiem pokazuje wyłącznie długie warianty zaimkowe:

xodziło teraz o zgromadzenie tyx pieniendzy, no vienc oczywiście *moja* pensja, no pożyczka, *moja* mamusia tesz pracowała (TŁ 177)

A – *Moja* rodzina cała była wywieziona do Niemiec, v Niemczech. C – I *moja*, i tam braci zgineli (TŁ 263)

W tekstach łódzkich odnotowano kilkanaście związków frazeologicznych, w których występuje zaimek dzierżawczy, także zsubstantywowany. Wszędzie są formy długie:

wiedzieć swoje

ja *wiem sfoje* (TŁ II 128)

zrobić swoje

na tłusty czfartek [...] to sie tablice mazało tłusszym i, łapuv sie dostało pare, ale sie *zrobiło sfoje* (TŁ 240/241).

moim zdaniem

to jez niedobże, *moim zdańym*. (TŁ 243)

za moich czasów

Bo jak fspomniaam to już za *moix czasuf* ojciec skończył szkołe (TŁ 77)

za mojej młodości

Za moij młodości, to tak, były fokstrotty (TŁ 198)

pracować/praca w swoim zawodzie

jağ nie mogłam po ukończeniu szkoły dostać prace *f sfoim zavodzie* (TŁ 70)

swojej roboty

i vino też było [...] *sfojy roboty* nieras (TŁ 256)

mieć swoje lata

lata dopiero *sfoje miałam* (TŁ 209)

(nie) wychodzić na swoje

nie vyxodził na sfoje, pszeciesz musiał muzykantom płacić (TŁ 224)

pójść na swoje

dzieci jusz *poszły na sfoje* (TŁ II 136)

być na swoim (życiu)

musiż być *na sfoim życiu* bo ty mi za życie płacisz (TŁ 15)

swoim porządkiem

późnij *sfojim požontkiem* spszedawał (TŁ II 57)

po swojemu

no ja tak muvie po sfojemu (TŁ 22)

w swoją stronę

Pošli do karczmy ot tego ślubu vypili tam, po garnuszku i *každy f sfojom strone* i to było vesele. (TŁ 233).

Tylko raz notowano utarte wyrażenie z formą krótką:

swego czasu

sfego czasu [...] pszexodzonc ulicą ktoś na mnie woła (TŁ 182).

4. Język mieszkańców miast Zagłębia i Śląska

Jeśli chodzi o frekwencję, to – jak we wcześniejszych tekstach – informatorzy najczęściej używali zaimka *mój* a najrzadziej *twój*. Formy nieściągnięte nie były tu jedyne, choć oczywiście dominujące. Formy krótkie pojawiły się kilka razy, w D l.poj. r.m. i w C l.poj. r.m. i ż. Przykłady:

meگو

nigdy ja nudał nie doznałem / f czasie moi *myگو* okresu (207)

leczenie / które mi było potszebne / w zwięsku poderwania / *myگو* zdrowia / w czasie pszeżyć obozowych (207)

czyli fszysko f pobliżu mie prawdać / *myگو* mijjsca zamiyszkania / co nie stfaża trudności (208).

Wszystkie formy skrócone zaimków dzierżawczych zanotowano u tego samego informatora, który nie wypowiadał się zbyt spontanicznie. Można tak przypuszczać, bo używał leksyki i zwrotów typowych raczej dla sytuacji oficjalnej, za jaką zapewne uważał nagrywanie rozmowy (w tekście często stosował imiesłow, stronę bierną, dobierał słowa, zamieniając jedno na drugie itd.). Niemniej, świadczą to może, że ściągnięta forma zaimka jest wynikiem oficjalności sytuacji komunikacyjnej, i to właśnie skłoniło użytkownika do „poszukiwań” stylistycznych.

swego

od razu poszedłem [...] do *sfego* starego zakładu (66).

Pojawienie się krókiego *swego* zamiast dłuższego *swojego* jest – być może – związane z melodią wypowiedzi. Krótka forma w częstce *do swego starego zakładu* pozwala na zachowanie rytmu w wyrazach, w których drugie sylaby są akcentowane: _ / _ | _ / _ | _ / _.

co odpowiada *mojmu* zdrowiu (206)

memu

pszinius ty kredy tszidzieści kilo [...] i omalował najpierw *mymu* ojcu (179/180).

Rzeczowniki *zdrowie* i *ojcu*, do których odnoszą się zaimki, są dwusylabowe. W pierwszym zdaniu jednak zaimek stoi między wyrazami cztero- i dwuzgłoskowymi, w drugim zaś między dwusylabowymi. Może więc nie tylko rytm zadecydował tu o użyciu obocznej ściągniętej formy, ale fakt, że forma *mojemu*, jako trzysylabowa, jest za długa dla dwusylabowego kontekstu.

Inne przykłady – z postaciami nieściągniętymi:

niy obrażej *mojgo* kolegi (192)

czy praca *tfojego* tatusia jes cięższa? (27).

pszewyszszy tego *sfojigo* pani (92)

sie bawie ze z *mojem* bratem (15)

ón był *tfojim* wychowawców na kolońji? (84)

to tag, że mąsz zamieszkał ze *sfojim* szfagrem w gorzelni (59)
 już *moja* mama tam jehaa (198)
 co *tfoja* mamusia robi? (39)
 byłam u *moji* koleżanki (241)
 andżej a opowiedz o pracy *tfojej* mamusi (27)
 w jaki sposup ty pomagasz *sfojej* bapci (30)
 a *mojom* czyjść pszepisali na wujka (241)
 wyraża [...] *sfoją* wdziencznóś (218)
 to jes takie *moje* pszypuszczenie (333)
 a my mummy bapcia *tfoje* zdjyńcie (184)
 chłopcy dlaczego wy chodzicie a on na to *sfoje* móndrości (146)
 to jez jedyn z *mojich* kupli (79)
 ale puźni co naraża *sfoich* ludzi i sam siebie tysz (320)
 podzielić z *mojemi* [...] pszězyciami (203)
 pszyjechał s tymi wojskami *sfojimi* (304).

W funkcji rzeczownika występują wyłącznie formy długie. Dodatkowo znaczenie zaimka jest podkreślane akcentem (przykład 1) czy też powtarzaniem go w konstrukcjach z zaimkiem wskazującym (przykład 2), albo przeciwstawieniem swój – obcy (przykład 3 i 4):

mioł mnie tag za *sfojigo* (252)
 no pani tému sfojému teras pszewyszszy tégo sfojigo i tak mało z myżym chodzi (92)
 f polsce / jak sie widzi opcego / to go sie szanuje / a jak sie widzi *sfojego* to / jag dobrze /
 to muwią chwała bogu (347)
 nieraz lepiej pracowadź jest poza terenem / z obcymi łosobami nisz *ssfojimi* (347).

Ową powtarzalność odnaleźć można i w innych kontekstach:

on wyjechał nawe do paryża teraz ze *sfoją* wystawą *sfojich* obrazuf (84)
 od razu *poszedłem na sfoje do sfégo starego zakładu* (66).

W pierwszym jednak podkreślony jest sam zaimek, duwzglóskowe postaci zaimkowe tworzą wraz z rzeczownikami takie same pod względem rytmicznym całości, obie więc formy zaimków muszą być „równorzędne” (zatem – długie). W drugim natomiast mamy połączenie związku wyrazowego ustabilizowanego z formą nieściągniętą oraz ściągniętą formę zaimka wchodzącą w skład „jedności” akcentowej (podkreślone 3 amfibrachy), którą zaburzałaby postać długa, trzysylabowa.

Wśród nie tak licznych przykładów z formami *swojej/swej* znalazł się i taki ze ściągniętą formą zaimka. Wystąpił on jednak w zdaniu, w którym nie był jedynym zaimkiem dzierżawczym:

aby nie być śfiatkiem pszi paleniu tych ofiar kturę musiały pośffjencać *sfoje* życie może dla *sfej* ojczyzny (66).

Dlaczego jest tu forma krótka? Może właśnie dlatego, że blisko siebie znalazły się dwie formy przypadkowe tego samego zaimka. A może z powodu kontekstu: formy krótkiej (czyli nacechowanej, pojawiającej się z jakiegoś powodu) bardziej się spodziewamy w kontekście spraw ważnych, doniosłych, o których się mówi z szacunkiem. Tak więc forma *swej* obok *ojczyzny* wydaje się właściwa, a nawet podnosi walor stylistyczny tej wypowiedzi związanej z trudnymi przeżyciami wojennymi.

W omawianych tekstach odnotowano też związki frazeologiczne. Najczęstsze z formą długą zaimków:

moim zdaniem

bo ołuw *moim zdaniem* jes trucizna (174)

w moich stronach

w *mojich stronach* to tam nig nie ma [...] nik sobie nie pozwoli na to żeby naet pogadać (106)

mieć swoje dobre i złe strony

fszystko mo sfoje {dobre i złe} struny (173)

robić/zrobić swoje

nij suchoł yno *robiuł sfoje* [...]. Tun jednak *sfoje zrobiuł* (183)

swoją drogą

a że kozy psziszły nu to *sfojum drugum* (160)

spróbować swoich sił

sprubować sfojich sił czszeba (94).

Tylko raz z formą ściągniętą zaimka *swój*:

swego czasu

no *sfego czasu* zrobił sie popłoh na dole (66).

5. Język mówiony dzieci i dorosłych z różnych miejscowości i środowisk

W tej części artykułu uwzględniono teksty języka mówionego nie tylko mieszkańców miast, ale również wsi i mniejszych miejscowości. Dla autorów tekstów, na których bazuje ta część rozdziału, nie było istotne miejsce zamieszkania mówiącego. Chodzi o dwojakiego rodzaju źródła: rozmowy telefoniczne oraz obserwacje języka dzieci w naturalnych sytuacjach komunikacyjnych. Włącza się je do poniższego omówienia przede wszystkim, by skonfrontować język dzieci z językiem dorosłych. Są to ponadto zapisane teksty żywej mowy, innej niż gwarowa. Teksty te, w odróżnieniu od większości prezentowanych, były dialogowane, a to automatycznie wpływa na częstsze pojawianie się zaimka *twój*.

Zaimki *mój* i *twój* najczęściej występowały w formach *moja*, *twoja* (M l.poj. r.ż.) i *moje*, *twoje* (M l.mn. i l.poj. r.n.), potem natomiast *mojego* (D l.poj. r.m.). Zaimek *swój* najczęściej był używany w formie *swoje*, a poza tym *swoją*, *swoim*, *swojej*, *swoich* (prawie jednakowa liczba użyć).

Przykłady:

musiałam pójść do D., takiego *mojego* znajomego (Tel 219)

Daj mi trochę *twojego* Jacka. (D 106)

Weźmiesz ją do *swojego* pokoju (Tel 216)

Formy dopełniacza wszystkich trzech zaimków spełniają funkcję określenia rzeczownika, wszystkie też występują w prepozycji. Kilka razy odnotowane formy ściągnięte zostały wypowiedziane przez osoby dorosłe, np.:

swego

Wyszła do *swego* mieszkania. (D 90)

Inne przykłady:

ty jesteś *myszkiem*, *moim* kolegim, *zaczarowałam* ciebie (D1 269)

A pamiętasz, jak to było z *twoim* szwem? (D 103)

lata za *swoim* chłopakiem (Tel 221)

nie przychodź *moja* dziecinko (Tel 171)

to jest *moja* rodzina. (Tel 192)

Twoja, Magda, wina, niestety! (D 188)

Postaci *moja*, *twoja*, reprezentowane najliczniej, pokazane są na początku, w środku i na na końcu wypowiedzeń, w szyku przed rzeczownikiem, po, lub nawet dalej w kontekście; w pozycjach, gdzie pada na nie akcent. Niezależnie od tego jednak wszędzie są formy długie. Nieściągnięta forma występuje też, gdy zaimek jest w funkcji rzeczownika, a także w izolowanej pozycji, co uwidaczniają przykłady z kłótni dziecięcej:

B – Czyja to chusteczka? M – *Moja*. (D1 81)

Twoja wina! (D 188)

Właśnie, że *twoja!* [wina] (D 188).

Akcent pada na zaimek, gdy w grę wchodzi przeciwstawność, opozycyjność treści i tu formy są nieściągnięte:

To jest *moja* piłka, a nie *twoja*. (D 188)

Moja babcia ma a akwarium dwa, *moja* ciocia ma jedno (D1 219).

Aha, czy była Hanka na *mojej* lekcji? (Tel 192)

Nie znam *twojej* Agnieszki, Krzysiek (D1 260)

wynając na wiosnę [...] dla *swojej* rodziny [pokój] (Tel 216)

Moją już ubrałam [małpkę] (D 327)

Dobrze, ja *twoją* obuję. (D 324)

żebyś *swoją* brodą stary wpłynął na ten burdel (Tel 191)

Na *moje* imieniny zapłoseń Anię (D 108)

To *moje* kokardki! (D 235)

To są *twoje* zabawki takie? (D 128)

każdy dba o *swoje* miejsce (Tel 209)

dwóch *moich* kolegów (Tel 202)

przyjęcie dla tych *twoich* dzieci (D 243).

troje *swoich* dzieci pochowała (Tel 214)

Uogólnić trzeba, że żadne formy dwusylabowe nie ulegają ściągnięciu, niezależnie od pozycji, akcentu, rytmu, przypadku i częstości użycia. W wypowiedziach dziecięcych nie ma form krótkich zaimków. Także tam, gdzie są powtarzane:

panią doktor będziesz *moją* mamą, a ja bym była dzieckiem *twoim* (D 184)

K – *Mojemu* [misiowi] kupiłam nowe paltko. R – Ja *mojej* też. *Moja* teraz ładnie się bawi. (D 327).

W sensie rzeczownikowym odnotowano formę długą:

istnieje, ale inni mówią, że nie istnieje. A ja wraz *swoje* (D 229).

Związków frazeologicznych odnaleziono tylko kilka, w tym jedną formę grzecznościową i formułę zapewnienia:

moje uszanowanie

Moje uszanowanie. (Tel 191)

mieć (czyjeś) słowo

ma pan *moje słowo* (Tel 224).

Stałe wyrażenie *swego czasu* w zdaniu:

coś mi ciocia mówiła *swego czasu* (Tel 188),

zostało naruszone w innym:

ja sama widziałam tę ranę *swojego czasu*. (D 176).

Dodać może warto, że ostatnie zdanie zostało wypowiedziane przez osobę dorosłą, która w sposób świadomy może przetwarzać konstrukcje językowe. Trudno dociec jednak, czy tak było w powyższym przypadku.

6. Podsumowanie

1. W języku mówionym mieszkańców miast spotykamy przede wszystkim formy nieściągnięte zaimków dzierżawczych *mój, twój, swój*. Są więc powszechniejsze, a nawet typowe. Najczęściej notowano użycia M l.poj. wszystkich rodzajów, co zapewne wynika z natury opracowywanych tu tekstów.

Kolejność form przypadkowych pod względem frekwencji zaimków jest następująca:

a) formy nieściągnięte

Mój		Twój		Swój	
moja	121	twoja	31	swoje	77
mojej	45	twoje	15	swoją	45
moim	42	twojej	8	swojej	36
mojego	41	twoim	4	swoich	31
moje	37	twojego	4	swoim	32
moją	29	twoją	3	swojego	20
moich	17	twoich	3	swoimi	11
mojemu	3			swojemu	4
moimi	2				

b) formy ściągnięte

Mój		Twój		Swój	
mego	3	brak		swego	11
memu	1			swej	1

2. Bardzo rzadkie formy skonstruowane występują przede wszystkim w związkach frazeologicznych.
3. Poza frazeologią odnotowano je zaledwie kilka razy w D l.poj. r.m. (*mego*, *swego*) oraz wyjątkowo w C l.poj. r.m. (*memu*) i C l.poj. r.ż. (*swej*).
4. Najczęściej więc skracają się zaimki dzierżawcze trzysylabowe do dwuzgłoskowych i te w D l.poj. (*mojego* – *mego*, *swojego* – *swego*).
5. Najczęściej używane formy dwusylabowe *moja*, *moje* w języku mówionym mieszkańców miast w ogóle nie ulegają kontrakcji. Formę *swej* w połączeniu *swej ojczyzny* uznać należy za wyjątkową właśnie ze względu na wzniosłą treść tego zestawienia wyrazowego.
6. Na używanie form długich lub krótkich ma wpływ frazeologia (tradycja utartych połączeń), przypadek gramatyczny (D l.poj. r.m.), właściwości rytmizacyjne (powtarzalność zaimków w wypowiedzeniu, akcent); nieistotny natomiast wydaje się szyk.

Bibliografia

- B. Boniecka, *Kształt dziecięcego słowa*, Lublin 1997 (Wypisy z mowy dziecięcej s. 51–342) [w tekście oznaczone symbolem D].
- B. Boniecka, *Pragmatyczne aspekty wypowiedzi dziecięcych*, Lublin 1995 [w tekście oznaczone symbolem D1].
- M. Gruchmanowa, M. Witaszek-Samborska, M. Żak-Święcicka, *Mowa mieszkańców Poznania*, Poznań 1986.
- K. Pisarkowa, *Składnia rozmowy telefonicznej*, Wrocław–Gdańsk 1975 [w tekście: Tel]. *Teksty języka mówionego mieszkańców miast Górnego Śląska i Zagłębia*, pod red. W. Lubasia, Katowice 1978.
- Wybór tekstów języka mówionego mieszkańców Krakowa*. Praca zbiorowa pod red. B. Dunaja, Kraków [1979].
- Wybór tekstów języka mówionego mieszkańców Łodzi i regionu łódzkiego. Generacja najstarsza*, pod red. M. Kamińskiej, Łódź 1989 [skrót: TŁ].
- Wybór tekstów języka mówionego mieszkańców Łodzi i regionu łódzkiego. Generacja starsza, średnia i najmłodsza*, pod red. M. Kamińskiej, Łódź 1992 [w tekście: TŁ II].

SIDE FORMS OF POSSESSIVE PRONOUNS *MY*, *YOUR*, *ONE'S* IN A SPOKEN LANGUAGE OF CITY DWELLERS

Summary

The article concerns side forms of possessive pronouns *my*, *your*, *one's*. Pronouns contracted forms in a spoken language are subject of particular interest. Collections of city speech texts representing speech of several Polish regions city inhabitants (Kraków, Poznań, Łódź, Zagłębie and Silesia inhabitants speech, as well as children speech from various cities and environments) have been the material basis of the study.

The conclusions of the analysis may be generalized in the following way. In a spoken language of city inhabitants there are mostly non-contracted forms of possessive pronouns *my*, *your*, *one's*. Rare contracted forms are met mainly in phrases. Apart from phraseology they have been found only few times in genitive masculine singular (*my*, *one's*) and exceptionally in dative masculine singular (*my*) and dative feminine singular (*one's*). Three syllable possessive pronouns are most frequently shortened to two syllable also in genitive singular.

Phraseology (tradition of common collocations) and grammar case (genitive masculine singular) influence the use of either long or short forms. Pronouns rhythmic properties (their repetitiveness in speaking and stress) seem equally important, which, being only suggested here, would require more detailed analysis.